

Univerzita Pardubice
Filozofická fakulta

Tereza Králíčková

K pojetí člověka v Komenského Obecné poradě

At conception of human in Komenius General consultation

Bakalářská práce

Vedoucí práce: PhDr. Věra Schifferová, CSc.

Pardubice 2009

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Katedra religionistiky a filosofie
Akademický rok: 2008/2009

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE (PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Tereza KRÁLÍČKOVÁ**

Studijní program: **B6101 Filozofie**

Studijní obor: **Filozofie**

Název tématu: **K pojetí člověka v Komenského Obecné poradě**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Práce se zaměří na Komenského filosoficko-theologické pojetí člověka. Postupně tu budou probírány hlavní rysy Komenského antropologické koncepce, a to v chronologicky (výhodiskem tu bude Patočkova periodizace Komenského díla). Pozornost bude věnována 1. pojetí člověka v předpansofickém období (člověk jako Imago Dei, bloudící člověk v labyrintu světa), 2. v pansofickém období (definice člověka ve Velké Didaktice), 3. člověk a věci lidské v Komenského Obecné poradě (pojetí přirozenosti člověka, co jsou věci lidské, náprava věcí lidských - napravená filosofie, politika a náboženství, výchova člověka jako bytosti celku). Práce bude vycházet z tematicky relevantní primární a sekundární literatury.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

J.A.Komenský - Obecná porada o nápravě věcí lidských, díl I.-III., Praha 1992
J.A.Komenský - Velká Didaktika, in: Vybrané spisy I J.A.Komenský - Cesta světla, Praha 1961
Jan Patočka - Jan Amos Komenský a dnešní člověk, in: Komeniologické studie II., Sebrané spisy J. Patočky sv.X, Praha 1998
Radim Palouš - Komenského Boží svět, Praha 1992
Věra Schifferová - K systému etických hodnot J.A.Komenského, in: Studia Comeniana et historica 17, Uherský Brod 1987, str. 40-57
Věra Schifferová - Komenského filosofie nenásilí, in: Ke komeniologickému odkazu J. Patočky, Comenius redivius, in: Studia paedagogica 6, Praha 1991, str. 25-48

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Věra Schifferová, CSc.
Katedra religionistiky a filosofie

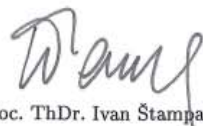
Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2008**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2009**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

L.S.

doc. ThDr. Ivan Štampach
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2008

ABSTRAKT

Práce pojednává o pojetí člověka u Jana Amose Komenského.

Koncepce člověka se u tohoto našeho významného myslitele postupně vyvíjela. Vliv na to měla nejenom politická situace, ale i jeho osobní tragédie, působení v Jednotě bratrské a postupný zrod jeho vševýchovných a všenápravných koncepcí.

První kapitola pojednává o pojetí člověka v předpansofickém období, jež se vyznačuje silným pesimismem, nicméně objevuje se tu již myšlenka stejné lidské přirozenosti. Druhá kapitola se zabývá člověkem v pansofickém období, o němž Komenský pojednává hlavně v Didaktice. Třetí kapitola, která je jádrem práce, věnuje pozornost pojetí člověka v Obecné poradě, kde kromě myšlenek o stejné lidské přirozenosti, o věcech lidských a jejich nápravě má velký význam idea člověka jako bytosti celku.

J. A. Komenský – pojetí člověka – člověk jako imago Dei – lidská přirozenost – věci lidské – bytost celku

ABSTRACT

The thesis is concerned with the conception of man in the works of Jan Amos Komenský. This well known thinker's concept of man was gradually developed and strongly influenced by political situations, family tragedy and by being a strong member of his fraternal union. A very important part of his work is the conception of "all-education and reformation".

The first chapter monitors the concept of man in the "prepansofical" period. In this period the key idea was "the same human naturalness". The second chapter deals with man in the "pansofical" period. This theme especially develops in the *Didactica magna*. The third chapter specializes in the theme of man and the natural matters in *Obecná porada* (General consultation), written by Komenský. In this chapter, the author explores the idea of man, his human naturalness, human matters and their reformation. Great importance consists in the idea of man as the entity of the totality.

J. A Komenský – conception of man – man as imago Dei – the same human naturalness – human matters – man as the entity of the totality

Prohlášení

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 31. 3. 2009

Ráda bych poděkovala paní PhDr. Věře Schifferové, CSc. za její cenné rady a podporu.

OBSAH

Úvod.....	9
1. Předpansofické období.....	10
1. 1. Problematika člověka v předbělohorském období.....	10
1. 2. Pojetí člověka v útěšných spisech.....	12
2. Člověk v pansofickém období.....	14
2. 1. Příprava na věčnost.....	17
3. Člověk a věci lidské v Komenského Obecné poradě.....	20
3. 1. Pojetí přirozenosti člověka.....	20
3. 2. Co jsou věci lidské.....	23
3. 2. 1. Komu věci lidské náleží a k čemu nám slouží.....	23
3. 2. 2. Vznešenost člověka.....	24
3. 2. 3. Lidská přirozenost a věci lidské.....	25
3. 3. Náprava věcí lidských	27
(napravená filozofie, politika a náboženství)	
3. 3. 1. Co pokaženost věcí je.....	27
3. 3. 2. Otázka nápravy věcí lidských.....	30
3. 3. 3. Nevyhnutelnost nápravy věcí lidských.....	31
3. 3. 4. Přirozenost a její touha po nápravě.....	32
3. 4. Výchova člověka jako bytosti celku.....	33
3. 4. 1. Jak by měly vypadat školy.....	35
3. 5. Co je člověk?.....	37
3. 5. 1. Idea člověka jako Obrazu Božího.....	37
3. 5. 2. Tělo.....	38
3. 5. 3. Mozek.....	39
3. 5. 4. Mysl člověka.....	39
3. 5. 5. Rozum.....	40
3. 5. 6. Svědomí.....	40
3. 5. 7. Cit.....	40

3. 5. 8. Řeč.....	41
3. 5. 9. Mikrokosmos a mikrotheos.....	41
Závěr.....	43
Přehled literatury.....	44

ÚVOD

Práce je zaměřena na filozofické pojetí člověka u Jana Amose Komenského. Pozornost tu je věnována i genezi jeho koncepce člověka v předpansofickém a pansofickém období. Největší pozornost je pochopitelně věnována konceptu člověka a „věcí lidských“ v *Obecné poradě o nápravě věcí lidských*.

Komenský se velmi intenzivně zabýval problematikou člověka. Usiloval o to, aby člověk nebyl považován za pouhou věc, nýbrž naopak, aby si uvědomoval svou lidskost. Řešení nalézal ve výchově. Výchova a vzdělání jsou nutné u všech lidí bez rozdílu, nezávisle na tom, jaké jsou národnosti, pohlaví či majetku. To, že je člověk na světě, ještě neznamená, že je skutečně lidským. Takovým se teprve může stát, bude-li náležitě vzdělán a vychován, uveden na správnou cestu, k uvědomění si svého poslání, zodpovědnosti, samostatnosti a k svobodnému životu, bude-li mu takto otevřena cesta k druhým lidem a k celku veškerenstva.¹ Komenský se zabýval otázkou výchovy jako možností, jak z člověka udělat „skutečného“ člověka, který by si uvědomoval nejenom svoji hodnotu, postavení ve světě, ale také velmi blízký vztah k Bohu. To všechno jsou problémy aktuální i v dnešní době. Proto je prospěšné Komenského dílo studovat a hledat v něm inspiraci pro řešení našich dnešních obtíží.

¹ Patočka, J. *Jan Amos Komenský a dnešní člověk*. In: Týž, *Komeniologické studie*, díl II. Praha: OIKOYMENH, 1998, s. 356. Sebrané spisy J. Patočky, sv. 10.

1. PŘEDPANSOFICKÉ OBDOBÍ

1.1 Problematika člověka v předbělohorském období

Komenského počáteční tvorba je pochopitelně úzce spojena s náboženskou, kulturní, politickou a ekonomickou situací v českých zemích v první třetině 17. století. Od samého začátku měl Komenský na zřeteli dobro své vlasti. Byl si vědom vzdělanosti ostatních národů, a proto se snažil, aby i jeho národ získal lepší vzdělání, a pozvedl se tak na vyšší úroveň. Náš významný filozof a komeniolog Jan Patočka upozornil na to, že Komenský „*obracel svůj zřetel tedy hlavně k vzdělaným vrstvám a k církvi; konstatuje sám později, že ve věcech života křesťanského pozoruje se u českých lidí jakási netečnost a neživost*“.² Jeho pozornost se záhy obrací k celkové politické a sociální situaci českého národa, k majetkové nerovnosti a jejím důsledkům. Jak o tom rovněž psal Patočka, Komenský velmi brzy začal utvářet své výchovatelské koncepce, na základě kterých chtěl zvýšit úroveň evropské vzdělanosti, v první řadě českého národa, a zlepšit sociální a hospodářskou úroveň.³

Na Komenského názory měl vliv nejenom jeho společenský původ: narodil se v mlynářské rodině, v zámožném prostředí. Dále pak jeho studia v Herbornu a Heidelbergu a návštěvy dalších západoevropských zemí. „*Výlet do Nizozemí a první seznámení s Anglií, poznání, byť povrchní, dvou zemí, kde se počátkem 17. století již připravoval nástup buržoazie, kde se vlivem zámožského obchodu a nových racionálních metod hospodářských proměňoval celý život společnosti, nepochybně mladému Komenskému bylo velkým podnětem.*“⁴

Patočka ukázal, že Komenský „*se staví plně na půdu daného společenského řádu, tj. řádu feudálního s jeho podstatnou společenskou*

² Patočka, J. *K sociálním názorům mladého Komenského*. In: Týž, *Komeniologické studie*, díl III. Praha:FILOSOFIA-OIKOYMENH, 2003, s. 431. Sebrané spisy J. Patočky, sv. 11.

³ Srv. tamtéž.

⁴ Tamtéž, s. 432.

*nerovností, kterou vidí především jako nerovnost hospodářskou.*⁵ V *Listech do nebe*, které jsou plodem Komenského relativně klidného fulneckého období, je představen rozdíl mezi bohatými a chudými. Ačkoli tato nerovnost vede k sobectví, závisti, k pocitům nespravedlnosti a ukřivděnosti, Komenský tvrdí, že člověk „*sám sebou špatný není, neboť je založen na téže zásadě maximální rozmanitosti, na níž je založena substanciální i kvalitativní rozmanitost přírody.*“⁶ Otázku bohatství a chudoby řeší jako teolog, pro kterého majetek není ničím důležitým. V žádném případě však není stoupencem sociální rovnosti. Jedinou absolutní rovností je Bůh, proto jsou všichni tvorové typičtí svojí nerovností. (Podle Patočky je právě tato idea dokladem toho, že Komenský již v této době byl ovlivněn Mikulášem Kusánským.) Komenský tedy se společenskou a hospodářskou rovností nesouhlasí. Jedině díky nerovnosti můžeme ukázat svoji pravou lidskost.

Listové do nebe jsou dokladem nejen Komenského vnímavosti k sociální problematice, nýbrž i svědectvím rodící se koncepce stejné lidské přirozenosti, jak na to ostatně upozornil Jan Patočka. Každý z nás, ať už se narodil ve staré chatrči, nebo v panském sídle, ať je sedlákem, nebo spisovatelem, u každého člověka je totožná lidská přirozenost. Pro budoucí nápravnou koncepci má velký význam také pojetí člověka jako obrazu Božího, s nímž se setkáváme právě ve výše zmíněných *Listech do nebe*.

⁵ Tamtéž, s. 431

⁶ Tamtéž, s. 438.

1.2 Pojetí člověka v útěšných spisech

Po porážce na Bílé hoře prožívá Komenský osobní katastrofu. Přichází o rodinu, střechu nad hlavou a stává se psancem. Celý svět se mu nyní jeví jako labyrint. „*Svět je labyrint, v němž není možno dobrat se něčeho pevného a pravdivého; mámení, nestálost, vrtkavost, zvědavá nestálost v něm udávají tón a stavějí se na místo pravdy, která se v celém okrsku lidských záležitostí stává nepostižitelnou. Ve světě přímo nelze najít spolehlivé centrum, všecko úsilí, všecka práce je v něm marná, úsilí o zlepšení věci tohoto světa je beznadějný podnik.*“⁷ Člověk je odchýlený od pravdy, řádu, je stvořením ubohým, zbloudilým a marným. Pro svoji posilu a posilu ostatních píše Komenský útěšné spisy, ve kterých se projevuje silná rezignace, odvrát od světa a odevzdanost do rukou Božích: „*Já před očima všech lidí bezbožnému, bláznivému, převrácenému světu výhost dávající, vinšuji milosti, pokoje a moudrosti od Boha...*“⁸ *Aj zamlouvám, zasnuhuji, oddávám se tobě na věčnost k službě tvé, k lásce tvé, k milosti tvé! A naproti tomu odpovídám se, odříkám se, zhošťuji se nyní i na všecken čas života svého světa bezbožného, jeho žádostí očí, jeho pýchy života, všech ničemných marností jeho...*“⁹

Komenský nyní pohlíží na člověka velmi pesimisticky. Pro jeho pojetí člověka jsou důležité myšlenky o světě jako točícím se kole a o dvojí přirozenosti. Komenský přirovnává svět ke kolu. To se skládá ze tří složek. Jsou to: „centrum, okršlek a paprslky“. Nejdůležitější částí je centrum, které tvoří samotný Bůh. „*Od věků na věky sám v sobě, nespátřitedlný; kterýž však chce se spatřitedlným učiniti, učinil okolo sebe viditelný okršlek, jenž jest svět tento, a naplnil jej tvory rozličnými, kteříž všickni z něho jako z centrum vynikajíce, rozcházejí se jako na prostranno, tak že se každý svou zvláštní pro sebe bytnost míti zdá.*“¹⁰ Čím více je člověk blíže centru, tím

⁷ Patočka, J. *Jan Amos Komenský*. In: Týž, *Komeniologické studie*, díl I. Praha: OIKOYMENH, 1997, s. 44. Sebrané spisy J. Patočky, sv. 9.

⁸ Komenský, J. A. *Hlubina bezpečnosti*, §120. In: *Dílo Jana Amose Komenského 3*, Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1978, s. 550.

⁹ Tamtéž.

¹⁰ Tamtéž, s. 486.

blíže je k hlubině bezpečí. Avšak lidé se od tohoto středu odvrací v důsledku „samosvojnosti“. Bůh přestává být jejich rádcem a opatrovníkem, protože žijí v domnění, že si vystačí sami. Komenský v *Hlubině bezpečnosti* uvádí příklad „samosvojnosti“ prvního člověka: „*Na týž opovázlivosti příklad d'áblovým návodem člověk v ráji nastoupil, že pohrdna opatřením Božím a jeho o sebe pécí, sám o sebe pečovati začal a sobě věci své přiopraviti umínil, aby totiž rovný učiněn byl Bohu, věda dobré i zlé.*“¹¹ Nechtěl být Bohu podřízen a být nad ostatními tvory pouze nepatrně výš. Proto se stal osamělým a nahým, na základě čehož se začal skrývat, pocítil strach, bolest a na konec smrt.¹² „*A tak tedy samosvojnost jest, když člověk neb anjel, zapomena, že z Boha bytnost.*“¹³ Všimněme si, že zoufalství se viditelně stává silnějším, hledá-li člověk pomoc jinde než přímo v centru, u Boha. Takový stav se nazývá „jinudost“ a jedinou pomocí, jak z něho vykročit, je navrácení se k Bohu.

Východisko z bezútěšného labyrintu světa Komenský, jak známo, nalézá ve výchově. „*Výchova je vedení, je vyvádění z labyrintu.*“¹⁴ Teprve výchovou může člověk naplnit své skutečně lidské poslání.

¹¹ Tamtéž, §39, s. 499.

¹² Srv. tamtéž.

¹³ Tamtéž.

¹⁴ Patočka, J. *Jan Amos Komenský a dnešní člověk*, cit. d., s. 357.

2. Člověk v pansofickém období.

Pojetí člověka ve Velké didaktice.

Téma člověka se stává východiskem Komenského vychovatelské koncepce v jeho *Didaktice*.

Bytí, rozum, život, smysly, to vše dal Bůh člověku. Rozum je jedna z podstatných odlišností člověka od zvířat. Člověku je dáno to vše dohromady, kdežto zvířata mají jen část. Člověku jsou proto ryby, ptactvo, divoká zvíř, skot a tak dále podmaněny. Jako jediný tvor má v sobě přítomnost Boží, díky které se stává zástupcem Božím na zemi, je s to povznést se k Bohu. Člověk je podle Komenského z tvorů „poslední, nejdokonalejší a nejznamenitější“.¹⁵ „Je dokonce dokonalejším tvorem než andělé, protože v sobě spojuje mysl podobnou andělům s tělem podobným pozemským tvorům. A především nad ně vyniká tím, že Bůh sám v Ježíši Kristu se stal člověkem a spojil se tak s lidskou přirozeností. Pozemský život je podle Komenského pouhou přípravou, během které má člověk splnit svou povinnost, být: 1. rozumným tvorem 2. pánem tvorů 3. obrazem Božím.“¹⁶

V aktu stvoření Bůh od samého počátku věděl, že člověk bude něčím víc než ostatní tvorové. „Neboť nedal člověku povstat jako ostatním tvorům jen tak prostě, nýbrž slavnostně se napřed uradiv, tělo mu vytvořil jakoby vlastními prsty, duši mu vdechl ze sebe sám.“¹⁷

V samém počátku života člověk není ničím, teprve v lůnu matky získává trošek otcovy krve. Je tedy hmotou bez určitého tvaru, až později se formuje a stává se tělíčkem bez jakéhokoli pohybu a smyslu. Poté na základě své přirozenosti se začíná pohybovat, dostávat se na svět, otvírat a zavírat oči, plakat, smát se, natahovat ruce... Po nějaké době se dostává na povrch vnitřní smysl, na základě kterého jedinec vidí, slyší, cítí. V dalším období života malého dítěte dochází k uvědomování si rozdílů mezi věcmi a lidmi;

¹⁵ Komenský J. A. *Velká didaktika*, kap. I. In: *Vybrané spisy J. A. Komenského*, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958, s. 62.

¹⁶ Kyrálová, M. *Obraz člověka u Komenského*. In: Sborník příspěvků přednesených na konferenci Pojetí světa v díle Komenského, konané v Pardubicích ve dnech 11. a 12. 11. 2008, v tisku.

¹⁷ Komenský J. A. *Velká didaktika*, cit. d., s. 63.

k tomu je zapotřebí rozumu a mezi posledními vystupuje na povrch vůle. Vše, co v tomto životě činíme, nemá žádný konec. Vždy je co na práci, co napravit, o co se pokoušet a vynalézat. U šlechtného člověka jde všechno výš, ale přesto nemůžeme dosáhnout konce. Protože nejenom naše cíle a touhy, ale i my sami směřujeme někam jinam. Smrt tedy není koncem všech věcí. Právě naopak. Je jakýmsi přechodem někam jinam. Umírá-li člověk v obrovských bolestech, přestává reálně vnímat a cítí, že odchází. A přesto je jeho duch stále živější a koná své práce zbožně tak, jako ještě nikdy. Jeho cesta pokračuje dál... a to nám dobře ukazuje život Ježíše Krista. Ten byl jako Boží syn vyslán na zem, aby lidi vykoupil ze hříchu a „obnovil ztracený obraz Boží“.¹⁸ Byl počat a porozen Marií na světlo, žil mezi lidmi a hlásal Boží slovo. Poté byl ukřižován, pohřben a nakonec vstal z mrtvých, aby odešel do nebe a smrt nad ním neměla moc. Nebyl tu tedy proto, aby zde žil, ale aby dokonal běh života a mohl odejít do věčnosti. Tak ani my tu nemáme zůstat, ale přestěhovat se na jiné místo.

Každému člověku je dán trojí život, a tedy i místo života. Z prvního, mateřského života do druhého, to znamená života země, vede cesta narození. Z druhého do třetího života nebe vede smrt a zmrtvýchvstání. Z třetího života cesta nevede nikam. V první etapě dostaneme život s primárním pohybem a smyslem. Jedná se o to, aby se tělo stalo vhodným bydlištěm a nástrojem duše, ve kterém by bylo schopno žít. Ve chvíli, kdy je tento proces dokončen, dostáváme se na světlo, narodíme se. To je tedy druhá etapa. Život na tomto světě je pouze přípravou k tomu věčnému. Pro viditelný svět je charakteristické: rozmnožování lidí, jejich živení a rozvoj. Ale Boží plán byl takovýto: nerozmnožit všechny lidi najednou. Stvořitel na to dal člověku několik tisíc let. Aby byl čas lépe počítatelný, vytvořil nebe, měsíce, hvězdy. Protože člověk potřebuje také někde žít, bydlet, dýchat, jíst, pít, oblékat se, vytvořil půdu, řeky, vzduch, živočichy a rostliny. Vzhledem k tomu, že člověk je obrazem Božím, je obdařen rozumem, kterým může panovat nad zvěří, uvědomovat si dokonalost svého Stvořitele, toužit po

¹⁸ Tamtéž, s. 65.

moudrosti a poznávání nových věcí. Všechno je tu pouze kvůli lidské bytosti. A svět tu bude pouze tak dlouho, dokud nebude počet vyvolených úplný. Třetí a poslední etapou je „*svrchovaná plnost všeho*“.¹⁹

¹⁹ Tamtéž.

2.1 Příprava na věčnost

Komenský říká, že existují tři stupně, jak se připravit na věčnost: poznat a ovládat nejenom sebe, ale i všechny věci, a mířit k Bohu. Nejvyšším posledním lidským cílem je blaženost. Ostatní cíle jsou jí podřazeny. Člověk patří mezi viditelné tvory, aby byl rozumným, vládnoucím a obrazem svého Stvořitele. Žádná z těchto složek nemůže vymizet, to znamená, že jsou na sobě závislé a tvoří jednotu. V tom spočívá následující život člověka. To, že je člověk rozumný, znamená, že je schopen vše pozorovat, poznat, pojmenovat a porozumět tomu, co obsahuje svět. Schopnost vládnout pro člověka znamená úkol, ve kterém vysvětluje účely věcí a snaží se veškeré věci a situace využít pro svůj vlastní prospěch. Co znamená být imago Dei? Lidský tvor by měl věrně zobrazovat dokonalost Boží, měl by znát všechny věci, umět vládnout nejenom sobě, ale i ostatním tvorům, prosazovat Boha za všech situací. Jinak řečeno je zapotřebí vzdělání, ctnosti a náboženství. Čím více se jimi budeme zabývat, tím více se přibližujeme k našemu konečnému cíli. *„Neboť je-li obraz přesný, představuje nezbytně rysy svého vzoru, sice jinak to nebude obraz. Když tedy mezi ostatními vlastnostmi Božími vyniká vševědoucnost, nezbytně se bude odrážet v člověku nějaký obraz toho.“*²⁰

Důležité je si uvědomit, že vzdělání, mravy a náboženství jsou v nás už od přirozenosti. Ta je základem našeho života a stále se k ní vracíme. *„Pod slovem přirozenost rozumíme také všeobecnou prozřetelnost Boží neboli vliv Božské dobroty, která neustává konat při všem všechno.“*²¹ Vše je tu z nějakého důvodu, k něčemu, a proto nemůže nic směřovat ke svému cíli, je-li to proti vlastní vůli a s odporem. Naopak, vše by mělo jít s lehkostí a příjemně. Znamená to tedy, že člověk přišel na svět už se schopností poznávat věci, s mravností a láskou k Bohu. Jeho mysl je jakousi bezednou hlubinou, tělo má určité meze: *„hlas se šíří o málo dále, zrak je omezen*

²⁰ Tamtéž, s. 73.

²¹ Tamtéž, s. 72.

pouze výškou nebes, myslí nelze stanovit hranici ani na nebi...“²² Člověk je nazýván mikrokosmem, protože jeho součástí je vše, co je jinak rozprostřeno v makrokosmu. Lidská mysl je tedy jádrem toho celého, a proto není zapotřebí přinášet nic z vnějšku, ale rozvíjet to a poukazovat na to, co je už v člověku. Mysl je přirovnávána k zemi, zahradě, ale také k prázdné tabuli a vosku. Podle Aristotela je duch člověka *tabula rasa*, která může být postupem času popsána. Tak jako písař může napsat, co chce, tak i v mysli člověka může být napsáno cokoli. Záleží pouze na tom, kdo je autorem. Pokud se to však neděje, jak má, chyba je to jedině písaře. Jediný a velmi podstatný rozdíl mezi popisovaným papírem a myslí člověka je: Papír je konečný, má své hranice, ale mysl člověka je nekonečná. Je našim úkolem ji naučit mluvit, jednat, rozumět. Proč je také přirovnávána k vosku? Vlastností vosku je schopnost získat jakýkoliv tvar jakýmkoli způsobem a to je společné i pro rozum člověka. „*Cokoli se dotkne mého zraku, sluchu, čichu, chuti, hmatu, to je mi jakoby pečeť, kterou se vtiskuje v mozek obraz věci.*“²³ Lidská mysl je zrcadlo, jež věrně a nejpodobněji ukáže obraz věci, která je před něj postavena. Kromě toho jsou rozumné duši dáni poslové a zvědové: zrak, sluch, hmat, chuť a čich. Na základě své lidské přirozenosti mohou i samouci poznávat věci. „*Vštípeny jsou nám zárodky všech umění a Bůh učitel vyvádí z úkrytu nadání.*“²⁴ Člověk je harmonií jak vzhledem k tělu, tak i vzhledem k duši. Dárcem pohybu je srdce, na základě kterého fungují ostatní údy přijímající pohyb a jeho míru. Mozek udává pohyby, nervy používá k funkci ostatních údů. Duševní pohyby jsou založeny převážně na vůli.

Toužíme-li po vědění, je to pouze Boží vlastnost, protože jedině on zná vše od úplného začátku. Jedině on je nekonečný, věčný a vševědoucí.

Existují příklady lidí, kteří byli bez jakéhokoli vzdělání a stali se zvířaty. Žije-li člověk po nějakou dobu mezi zvěří, neumí používat jazyk, ruce, nohy

²² Tamtéž, s. 73.

²³ Tamtéž, s. 77.

²⁴ Tamtéž, s. 75.

jako lidé. Zná pouze to, co odkouká od zvířat. Teprve výchovou se člověk stává člověkem. Proto všichni lidé na celém světě potřebují vzdělání.

„Boháči bez moudrosti co jsou jiného než vepři v mlátě ležící? Chudí bez znalosti věcí co jiného než oslíci obtíženi břemeny? Spanilý člověk neučený co jiného než papoušek s krásným peřím?“²⁵

²⁵ Tamtéž, s. 84.

3. ČLOVĚK A VĚCI LIDSKÉ V KOMENSKÉHO OBECNÉ PORADĚ

3.1 Pojetí přirozenosti člověka

Komenského pojetí člověka je založeno na takzvané „stejně lidské přirozenosti“. Je to činný duch, který určuje živým entitám pevné zákony: činnosti a nečinnosti, narození a umírání. Formuje těla, kterým dává poučení, co jim přísluší.²⁶

*„Přirozenost je celému světu a všem tělesům na světě vrozená síla být, jednat a odpočívat tak, jak jim přísluší.“*²⁷ Tato vlastnost tedy provází věci od jejich vzniku až do úplného zániku. Rodí se vždy taková, jaká má být, nikdy se to nestane jinak. Je natolik silná, že by se proti ní mohla postavit pouze nějaká mohutnější síla, která by byla schopna ji zastavit. Na světě tedy neexistuje nic, co by nemělo svoji přirozenost. Je nazývána také matkou věcí, dcerou Boží, pravicí Boží, ale i prvním zvykem. Protože zvyk, podle Komenského, je druhou přirozeností.

Aby mohla vzniknout přirozená věc, je třeba tří principů: látky, která dává bytnost věci, ducha, který udává život, a ohně, jenž podněcuje pohyb. Duch je tvůrcem (stavitelem), látka tvoří osnovu a oheň vyvolává pohyb. Síla přirozenosti vychází tedy převážně od ducha a vládne vždy stejnou silou jako na začátku. Příkladem mohou být rostliny. Jejich kořeny jsou všechny ve stejné půdě, mají stejnou vláhu, slunce, déšť – to je pro všechny rostliny stejné. A přesto se liší, jabloň od ořechu, mrkev od hrachu. Každá má v sobě svého ducha, který ji určuje. Nadbytečná vlhkost nebo naopak je sucho proti přirozenosti. Vlastností vůle je i to, že vždy jedná nenásilnými prostředky, nechybuje, neustává, všechno má svůj čas, míru i místo a hlavně přirozené věci zůstávají pořád stejné, nemění se...

Jak o tom píše Radim Palouš, *„chápání přirozenosti, jež podle svého bytostného určení je ‚duchem‘ či přesněji nesmírným množstvím tvůrčích*

²⁶ Srv. Komenský, J. A. *Pansofia, Svět materiální*, kap. II, § 2. In: Týž, *Obecná porada o nápravě věcí lidských*, sv. I. Praha: Svoboda 1992, s. 410.

²⁷ Tamtéž.

duchů, uzavřených do semen věcí – tito ‚duchové‘ poskytují všem stvořením jejich formy, vlohy a způsoby chování, takže voda je vždy mokrá, kov se taví v ohni, jablň rodí jablka, a ne hrušky, ořechy nebo třešně!“²⁸

„Komenský také předpokládal, že následkem dědičného hříchu není nějaké dědičné zlo vložené do samé lidské přirozenosti, ani to nemožnost konat dobré skutky, ale jen ztráta určitých přirozených darů, které člověk dostal při stvoření, a celkové oslabení vůle k dobru... Lidská přirozenost podle Komenského tedy není dědičným hříchem úplně zkažena a vykupitelské dílo Ježíše Krista umožňuje už nyní její částečnou nápravu. To se ovšem neděje bez účasti člověka.“²⁹

Přirozenost je v člověku to nejvyšší, proto by k ní měl také tak přistupovat. V takovém případě s lidskou entitou Bůh jedná jako s obrazem Božím, ale pokud je to naopak, chová se k němu Bůh tak, jak se chová člověk: *„Chová-li se však jako hovado, jedná s ním Bůh jako s hovadem (Ž 32) a hyne jako hovado (Ž 49).“³⁰*

V občanském míru a klidu je zakotveno umění vlády nad lidskou přirozeností. Každý člověk by si měl uvědomit, že ačkoli není spokojen s tím, čím je, kde je nebo s kým je a tak dále, je důležité přijmout svůj osud a stát se tak klidným a spokojeným. Nesmí to být však na úkor druhých. Nesmíme znepokojovat ostatní, ale zároveň se jimi nesmíme nechat vyprovokovat. A na tomto základu stojí mravní blaženost nás samých.

Lidské přirozenosti jsou dány tři trvalé božské znaky: chtít vědět, chtít vládnout a chtít se těšit z lidské blaženosti. Ale ten, kdo se netěší z lidské blaženosti, netouží po poznání a nevěří v Boha, nemůže být člověkem. Takový tvor je spíše „mrzákem či nestvůrou“.

Lidský rozum, který je veden přirozeností, touží po pravdivém poznání věcí. To znamená, že si přeje vidět věci takové, jaké jsou. Stane-li se, že člověk následkem svého původu nemůže dosáhnout dostatečného vzdělání a

²⁸ Palouš, R. *Komenského Boží svět*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992, s. 26.

²⁹ Kyrálová, M. *Obraz člověka u Komenského*, cit. d.

³⁰ Komenský, J. A. *Pansofia, Svět lidské dovednosti*, kap. VII. In: Týž, *Obecná porada o nápravě věcí lidských*, sv. II. Praha: Svoboda 1992, s. 45.

pracuje například jako sloužící, může se za to stydět. To je ukázka toho, že na základě lidské přirozenosti se snaží veškeré své neřesti, neznalosti a chyby skrývat, jakmile to alespoň trošku jde. V jiném případě se pokouší omlouvat je všelijakými způsoby, ale přiznat pravdu nedokáže.

Právě naopak je tomu u lidí, kteří se vzdělávají: takoví se účastní moci a zbožnosti o trochu více než druzí. Domnívají se, že jsou více než bozi. Až takovouto mocnou silou působí na lidskou přirozenost touha po moci, bohabojnosti a moudrosti. Komenský upozorňuje, že i někteří lidé ušlechtlejšího ducha tak touží po moci, svatosti a vědění, že neznají čas, kdy je nejlepší přestat. Nic jiného pro ně neexistuje, pouze dosažení moci, vzdělanosti a svatosti.

Tyto tři druhy lidské přirozenosti nám poukazují na to, proč dochází k takovému soupeření právě v otázkách politických, filozofických a náboženských, které provázejí lidskou přirozenost od samotného začátku. Spory o tom, kdo bude vládnout, kdo věcem lépe rozumí, kdo více slouží Bohu s radostí, se stále opakují.

3.2 Co jsou věci lidské?

Otázkou „co jsou věci lidské“ se Komenský zabývá v *Obecné poradě o nápravě věcí lidských*, ve čtvrté kapitole první části tohoto díla, nazvané *Panegersia* neboli *Všeobecné probuzení*.

„Bezespору *MOUDROST* myslí, *ZBOŽNOST* srdce a *KLID* životní; a ty jsou získávány, chráněny a rozhojňovány *FILOZOFIÍ*, *NÁBOŽENSTVÍM* a *POLITIKOU*.“³¹

3.2.1 Komu věci lidské náleží a k čemu nám slouží

Věci lidské náleží každému člověku, nemůžeme je od něho oddělit, jestliže mu nechceme odebrat to, co ho činí člověkem. K tomu musíme samozřejmě započíst i vše ostatní, protože i to méně důležité se vztahuje k něčemu důležitějšímu. Věci lidské jsou skutečnosti, které vytvářejí lidskou přirozenost. Nejsou tedy projevy a atributy společnými s projevy živočichů. Věci lidské jsou totiž pouze omezeně užitečné, podřizuje se to našim vznešenějším vlohám, kterými se odlišujeme od zvířat a přibližujeme se k božské vznešenosti. „Avšak člověk nepřestává být člověkem, ani když jeho tělo je ohyzdné, nemotorné, slabé a nemocné, když hyne a ztrácí tělesnou přitažlivost.“³²

Zajímá-li nás nějaký výsledný úsudek o věci, můžeme si ho vytvořit pouze na základě její vlastnosti, která je odlišná od ostatních věcí. „Například kovové hodiny: pokud je někdo vidí poprvé, nepochopí jejich účel a způsob použití z toho, že jsou kovové. Z kovu je i sekera, nůž, klíč a tak dále. Pochopení hodin nezjednoduší ani skutečnost, že se skládají z kol; vždyť z těch se skládají i mlýny, vozy a jiné věci. Hlavní je to, že ona kolečka jsou do sebe zapojena tak, že jedno pohybuje ostatními a že svým pohybem odměřují větší a menší časové úseky. Teprve z toho je možno pochopit, že jde o přístroj na měření času, a vyjasnit si všechno podstatné, co se hodin

³¹ Komenský, J. A. *Panegersia, Všeobecné probuzení*, kap. IV, § 26. In: Týž, *Obecná porada o nápravě věcí lidských*, sv.I, cit. d., s. 84.

³² Tamtéž, § 6, s. 81.

týká.³³ V podobném případě se postupuje, jde-li nám o pochopení lidského účelu oproti horninám, rostlinám a tak dále. Je tedy důležité si uvědomit, v čem je člověk něčím víc, v čem ostatní stvořená jsoucna přesahuje.

3.2.2 Vznešenost člověka

Vznešenost člověka má podle Komenského tři kořeny, které jsou součástí lidského ducha. Je jím rozum, jehož úkolem je věci zkoumat, dále vůle, hledající prospěch, a v neposlední řadě puzení k činům. Z touhy po pravdě vzniká filozofie, které jde o světlo rozumu, tedy o moudrost. Zbožnosti se jedná o péči a využití nejvyššího dobra, o přízeň Boží a spojení lidí s Bohem a Boha s lidmi věčnou smlouvou, o dosažení vnitřního pokoje svědomí lidí a po smrti o věčnou blaženost sdílenou společně s Bohem. Úkolem politiky je vedení lidí podle určitých pravidel, péče o svornost lidské společnosti, pomoc a utěšování se navzájem. Tyto tři nejdůležitější a nejvyšší lidské činnosti, vedle nichž jsou ostatní jen podružné, dokládají, že člověk je obrazem Božím, protože jsou v něm uctívány tři hlavní vlastnosti: moudrost, díky které je schopen vše vědět, předvídat, řídit; na základě moci Bůh vše stvořil; dobrota, „*kerou je sám v sobě svatý a jejímž prostřednictvím dopřává spravedlnosti a milosrdenství svým výtvorům.*“³⁴

Člověk má ve svém životě pod sebou všechny tvory, kteří jsou méně vznešenější než on. Musí pochopit důvody a vlastnosti veškerých stvoření, aby je mohl užívat, vlastnit je a přimět je k poslušnosti. Zde je potřeba hledat moudrost, což je úkolem filozofie. Dále žije se všemi lidmi ve stejném postavení. Zde by se měl každý snažit žít rozumně a s ohledem na druhé, být ochoten pomoci a poradit v nesnázích. Hlavní roli tu tedy hraje politika. Ale nad člověkem je Bůh, náš Stvořitel. Měli bychom k němu zachovávat úctu, podrobenost, důvěru. K tomu je zapotřebí zbožnosti.

„Cožpak nevidíme, že člověku byly přikázány tyto tři věci hned od prvopočátku? Po stvoření Adama totiž, našeho otce, mu bylo nařízeno

³³ Tamtéž, § 4, s. 80.

³⁴ Tamtéž, § 14, s. 82.

pozorovat tvory, jednotlivým tvorům dát jména a ovládat je. To byl počátek filozofování. Brzy mu z jeho boku přibyla pomoc, Eva, s příkázáním, aby se množili, dokud nenaplní zemi. Tím byl dán základ lidské společnosti. Nakonec mu bylo přikázáno, aby se stranil jistého ovoce, aby věděl, že je Bohu podřízen. To je základ zbožnosti.“³⁵

Imago Dei, člověk jako nejvznešenější stvoření Boží, je vyslán na svět, aby se především zabýval tím, proč zde má být. Je to ale zároveň otázka, kterou se zabývá nejméně. Většinu lidí nezajímá, odkud přišli na tento svět, nemají tušení, proč žijí právě v tomto světě, ze kterého také jednou odejdou – ostatně ani nevědí kam. Zabývají se nedůležitými záležitostmi, smysl života vidí pouze v zábavě. Neřeší věci hodné k řešení, naopak. Mají starost o hlouposti, radují se z věcí, které za to vůbec nestojí. Nemůžeme si v této souvislosti nevzpomenout na Pascalovy myšlenky o rozptýlení:

„rozptýlení‘ (divertissement) odpoutává pozornost od bytostných záležitostí světa a lidského údělu v něm.“³⁶ Lidé se věnují tomu, že běhají za míčem a za zajícem; těší to i krále.(207, 148)“³⁷ „...Stačilo by zbavit lidi všech starostí a rozptýlení a pak by viděli sami sebe a přemýšleli o tom, co jsou, odkud přicházejí a kam jdou.“³⁸

Komenský upozorňuje, že lidé tím, že se stále pohybují v marnostech, sami do marnosti jednoho dne propadnou. Satan a Smrt stále kolem nás obcházejí a čekají, koho mohou pohltit. Nacházejí nové a nové lidi, které pohlcují. Boží hněv se ale stále blíží, je tedy potřeba probudit co nejvíce lidí, aby mohli být zachráněni.

3.2.3 Lidská přirozenost a věci lidské

Jednou z vlastností lidské přirozenosti je touha po ovládnání a tvoření stále nových a nových věcí. To, že máme možnost se zabývat věcmi, a dokonce jim velet, v nás vyvolává obrovskou rozkoš. Někteří lidé dokonce soupeří i

³⁵ Tamtéž, § 16, s. 82.

³⁶ Tretera, I. *Nástin dějin evropského myšlení*. Ladislav Horáček – Paseka, s. 326.

³⁷ Pascal, B., *Myšlenky*. Odeon, 1973. Srv. též in: Tretera, Ivo. *Nástin dějin evropského myšlení*. Ladislav Horáček – Paseka, s. 326.

³⁸ Tretera, I. *Nástin dějin evropského myšlení*, cit. d., s. 327.

se samotným Bohem, jelikož naplňují svět svými výtvořmi, a je překvapivé, že ještě nezačali vytvářet nové světy.

Všem je otázka věcí lidských společná a ze samotné lidské přirozenosti plyne přání nápravy. Proto by této nápravy měli být všichni účastni, nikdo nemá právo někoho z této porady vyloučit.³⁹

³⁹ Komenský, J. A. *Panergesia, Všeobecné probuzení*, kap. X, § 19., cit. d., s. 123.

3.3 Náprava věcí lidských (napravená filozofie, politika a náboženství)

Filozofie, politika a náboženství žádají nápravu. Vždyť místo moudrosti je tu nevědomost, zbožnost vystřídaloby nevěrectví či pověřčivost, anarchie, zmatek, útisk, tyranie nahradila rozumné a řádné řízení společnosti.

3.3.1 Co pokaženost věcí je?

„Pokažené se říká tomu, co se tak samo o sobě změnilo, že už není v souladu se svou idejí a není způsobilé plnit svůj účel.“⁴⁰ V rozumu lidí by měla být znalost, ale bohužel tomu tak ve většině případů není. Nahradila ji temnota, vůle k dobrému se pozměnila ve vůli podněcování ke zlu. Schopnosti lidí se tak zhoršily, až se stávají jakousi přítěží země. Svět je plný „tupců, zahalečů a nevěřících lidí“. Je hanbou, že lidé zanedbávají ctnosti, rozum, výsady, které jsou typické pouze pro člověka, výsady, které dokazují podobnost Bohu. Avšak lidé si toho neváží a zabývají se pouze nižšími a podřadnějšími hodnotami, nechají se zlákat krátkodobou rozkoší. To vše je však typické pro živočichy. Není vůbec překvapující, že celý svět je v jakémsi sváru. Lidé se totiž mezi sebou v ničem neshodnou, vedou se stále války, střetávají se řeči, zbraně, dochází i k vraždění. Celá země žije v bojišti, není možné žít klidný a harmonický život v míru s Bohem, protože každý člověk se před Bohem sám obviňuje vlastním svědomím. „Zkrátka, lidé hledají sebe vně sebe, věci nad sebou a Boha pod sebou. Sebe vně sebe: dokud nepoznají Boží poklady v sobě a bohatství, vědění a rozkoše hledají vně sebe, ačkoli ve svém nitru mají přece více, než má veškerý svět.“⁴¹ Věci nad sebou jsou věci, kterým by měl člověk vládnout, ale je to právě naopak. Věci vládnou člověku. Bůh pod sebou – člověk si vytváří obraz Boha podle toho, jako by závisel na lidech, nikoli člověk na Bohu. Chtějí tedy, aby Bůh byl služebníkem lidí a jejich nálad, aby dal za pravdu všemu, co vymyslí, co si přejí. To je tedy ukázka zkaženosti lidí.

⁴⁰ Tamtéž, V, § 2, s. 84.

⁴¹ Tamtéž, §11, s. 86.

Vždyť zbožnost, moc a vědění by měly tvořit jedno, ale ony se rozcházejí! Protože je-li člověk mocný, nezajímá ho většinou zbožnost ani moudrost. Zbožný člověk se ve většině případů zabývá pouze svými zbožnými úkoly, avšak pozapomíná hledat poznání nejenom u sebe, ale i u ostatních lidí. Komenský kritizuje člověka, že i když se snaží usilovat o všechny tyto tři věci najednou, je to nesmírně obtížné. Jsme stále rozděleni na skupiny politické, filozofické a náboženské. Vždyť každý směr v každé skupině má rozdílné názory, odlišná učení. V náboženství máme čtyři hlavní vyznání: křesťanské, židovské, pohanské a mohamedánské, a každé má ještě spoustu sekt, které se liší podstatnými fakty.⁴²

Musíme si ale uvědomit, kdo byli zakladatelé těchto náboženství, protože se nám objeví další typy pokaženosti lidí. Vždyť učit může jedině ten, který byl s tou věcí nejvíce obeznámen, proto učit zbožnosti může pouze ten, jehož duše je s Bohem, kdo na základě rozhovorů, vnuknutí a jakéhokoli jiného osobního spojení poznal velmi dobře Boha. Proto by si každý z nás měl promyslet, zda ti, kdo zavedli tato náboženství, opravdu takoví byli.⁴³

Mezi další pokažení lidstva patří popírání existence Boha. „*Že je Bůh, je obecný pojem, vštípený do srdcí všech lidí tak hluboce, že Cicero říká: o tom, kdo popírá Boha, se dá sotva soudit, že je duševně zdráv.*“⁴⁴ Také je známo, že Bůh je považován za počátek všech věcí. Ale odkud se tedy vzalo tolik model, nepravých božstev a vymyšlených bohů? Vždyť to si naprosto odporuje s tím, že Bůh je jediným počátkem! A tak se mezi lidmi šíří ateismus, další zhouba lidstva.⁴⁵

Dalším dokladem pokořenosti je, že zbožnost by se měla šířit zbožnými skutky, ale bohužel tomu tak není. Nepochopitelně se někteří lidé vydávají za znalce božských děl, přičemž nevěří a nedoufají v nic božského, zabývají se pouze světskými záležitostmi a to do takové míry, že jsou mnohem svěštější než ostatní. Vždyť teologové by měli žít zbožným životem natolik,

⁴² Srv. tamtéž, kap. V, § 12, 13, s. 86.

⁴³ Srv. tamtéž, s. 88.

⁴⁴ Tamtéž, § 20, s. 88.

⁴⁵ Srv. tamtéž, kap. V, §20, s. 88.

aby byli příkladem pro ostatní lidi. Protože náboženství může být šířeno pouze božským způsobem, který užívá pouze ten nejvyšší a tím je Bůh. „*Všechny vybízí, nikoho nenutí, všechny snáší, nikoho nezatrácuje, souzení ponechává na budoucí soud.*“⁴⁶ Proč ale kvůli náboženství dochází k takové nenávisti mezi lidmi, kdy proti sobě zvednou i zbraně? Vždyť náboženství užívá pouze zbraně duchovní (jíž je nejvyšší Bůh), nikoli zbraně vytvořené člověkem. Je slabostí člověka, že neumí nejenom dobře vládnout ostatním, ale především ani sobě. Jak to, že mu nestačí, když se naučí vládnout sobě a tomu, co k němu patří, a že stále touží po vládě nad ostatními? Ale když se k té vládě dostane, nepřemýšlí nad tím, proč právě on má vládnout. Žije v přesvědčení, že všechno je tu kvůli němu, aby on mohl panovat a všichni mu sloužili. Zachází tedy se všemi jako se zvířaty a věcmi, nikoli jako s lidmi. Snaží se všechny donutit k poslušnosti, ať už jakýmkoliv způsobem. Použitím okovů, žaláře, meče, karabáče... To ale není hodno tak vznešené bytosti, jakou je člověk obdařený rozumem. Odporuje to lidské přirozenosti, která si přeje uchovat svou svobodu. Panující lidé jsou většinou ti, kteří vládnout neumějí (jejich omezenost jím v tom brání), nechtějí (jsou náladoví, pohodlní) nebo nemohou (nemají autoritu, sílu). Nemůže přece vládnout ten, který nezvládá sám sebe, nemá dána pravidla, která by dodržoval, dává přednost rozkoším, vysmívá se zákonům, vládne, jak se mu zachce. Proto jsou na světě říše, jimž se vede špatně. Může za to jejich vladař, který neumí vládnout.⁴⁷

Komenský uvádí,⁴⁸ že Římané přijímali všechny bohy ze všech náboženství. Žili v domnění, že teprve potom bude probíhat správné uctívání pravého Boha. Každý bůh měl svůj chrám, a všichni bohové měli jeden chrám společný, zvaný Pantheon. Ale tato snaha přinesla spoustu zmatků a nejistot ohledně pravého Boha a model, ohledně pravého náboženství a těch pochybných. Komenský říká: „*Nemůže být než jeden pravý Bůh a než jedno pravé náboženství, protože nemůže být více než jedna*

⁴⁶ Tamtéž, kap. V, § 27, s. 89.

⁴⁷ Srv. tamtéž, kap. V, § 28, s. 89, 90.

⁴⁸ Srv. tamtéž, kap. VII, § 19, s. 99.

*pravda.*⁴⁹ Je tedy vidět, že lidé se pokusili téměř o veškeré možnosti styku člověka s Bohem. Přineslo to snad jednu světlou stránku, dřívější uctívání mnoha bohů bylo ve většině případů odstraněno. Kromě pověřivých lidí, teď už všichni vyznáváme jednoho jediného Boha, našeho Stvořitele.

Bohužel, ti, kteří se rozhodli pro opravdové vzdělání, si málokdy zadají správný cíl – hledání pravdy, nalezení toho nejlepšího a nejpravdivějšího, aby mohla být vykonána Boží služba. Jedni se učí, aby uspokojili svého ducha, který prahne po vzdělání. Druzí, aby nabyli svého majetku, a třetí chtějí mít důvod se naparovat a cítit se povýšeně nad ostatními. Je tedy zjevné, že dochází ke střetu skupin lidí, kteří se navzájem urážejí, napadají a odsuzují. Prostí lidé z toho musejí být zmatení, jelikož vzdělání nerozumějí, pohrdají jím a jsou takovými lidmi pohoršeni. Vždyť vzdělání je duševním osvícením, kterému přikládáme vysoký význam, ale vzhlíží k lidem velmi potemněle. Nadto je nutné si uvědomit, že na počátku všeho existoval jeden jazyk. Došlo tedy k pokažení a následující tresty, v podobě jazykové rozmanitosti, silně rozdělily lidskou společnost, přinesly spoustu zmatků a nejasností. Žádný z jazyků není schopen vyjádřit povahu věcí, mnohost věcí. Žádnému učenému se dosud nepodařilo naprosto porozumět a ovládnout vadný jazyk.

3.3.2 Otázka nápravy věcí lidských

Tato otázka je tu už po mnoho let, ale stále se na ni mění názory. Je těžké najít shodu s předchůdci, a někdy dokonce i s vrstevníky. Když už se najde jakési řešení, někteří lidé ho považují za svoji potupu, poněvadž by se to lišilo od jejich názorů, které dříve hlásali. Proto vzniká spousta filozofických škol, které se dělí do skupin, kde každá zastává svůj názor. Dochází ale k pochybování o tom, jestli je možné věci vůbec poznat, když jsou tak protikladné. Vychází z toho tedy spousta omylů a problémů. Především tyto slovní potyčky dokazují, že jsme svět nepochopili. Kdyby

⁴⁹ Tamtéž.

tomu totiž tak bylo, mohli bychom ho znázornit tak, aby bylo možné ho nahlédnout. Ale takovýto způsob střetů není vhodný k šíření světla poznání.

Aby mohlo dojít k šíření světla vzdělání, rozhodli se filosofové otevřít veřejné školy. Pro ty, kdo nemohou být přítomni, začali psát knihy. Tímto způsobem byla šířena moudrost u mnoha národů.⁵⁰

„Tento úmysl našel nesmírně účinnou podporu vynálezem tiskařského umění, totiž umění, které dokáže knihy rozmnožovat neuvěřitelně rychle a snadno. Ovšem jen kdyby z toho nebyl vznikl nevděk a různé způsoby zneužívání tohoto velkého Božího daru! Ješitnost a lakota totiž bez potřeby rozmnožují počet knih, ať jsou dobré nebo špatné, a zaplavují školy a mozky jako povodeň. A proto jak byla dříve o knihy nouze, tak ji dnes vystřídalo přesycení. Následkem toho naše doba má učené knihy, ale ne učené muže.“⁵¹

3.3.3 Nevyhnutelnost nápravy věcí lidských

Politika, zbožnost a mysl člověka je v celé společnosti pokažena. Mnoho lidí a národů vede zvěřský život, aniž by znalo Boha, uvědomovalo si svou lidskost a vznešenost. Náprava věcí lidských je tedy záležitostí neodkladnou a velmi důležitou. Neznamená to však, že jsou naprosto zničené, protože je stále vše Božím dílem. Lidé touží po vědění a uctívání božstva; není tedy důvod něco vytvářet znovu, stačí jen opravit a určit správné hranice, aby vše mělo pravou cestu a nesbíhalo z ní. Všechny věci i ve své pokaženosti (například otupělost chápání pravdy, oslabenost puzení k dobru) projevují svoji přirozenost. *„Dopouštějí se snad lidé zla? Určitě ne, pokud nemá podobu nějakého dobra. Nadchnou se pro něco lživého? Jen pokud to vyhlíží jako pravda. Vyhýbají se tomu, co mají vykonat? Jen pod záminkou nemožnosti, obtížnosti nebo zbytečnosti.“⁵²* Je tedy důležité, aby lidé viděli to, co je pravda, co je opravdu možné, snadné a užitečné a co je skutečné dobro.

⁵⁰ Tamtéž, kap. VII, § 10, s. 97.

⁵¹ Tamtéž, § 12, s. 98.

⁵² Tamtéž, § 2, s. 102.

3.3.4 Přirozenost a její touha po nápravě

Přirozenost člověka touží po zlepšování sama sebe a velmi těžce nese, pokud se to jiným daří, a jemu nikoli. Jsou i příklady vzniku zvláštních shromáždění jak u židů, křesťanů, tak i muslimů z důvodu pocitů zkaženosti náboženství a z beznaděje, co se týká jeho napravení. Kvůli tomu vznikají sekty, kacířství a schizma. Lidské duše tak moc touží po službě Bohu, tak moc si přejí poznat něco pravdivějšího a lepšího a snaží se na to poukázat následováním těch, kteří je na to upozornili.

Začaly se tedy vydávat zákony, aby každý věděl, co obnáší jeho postavení, jaké má povinnosti a jak správně žít podle předpisů. Byl to dobrý způsob, jak zachovat vnější řád, ale tím to skončilo. Lidská přirozenost si uvědomuje svoji vrozenou svobodu a není pro ni nic horšího než upoutání zákony. Všimněme si, že opakovaně chceme dělat to zakázané, abychom měli pocit, že můžeme jednat z vlastní vůle.

Lidská přirozenost je u všech lidí stejná, ať už žijí na horách, u moře nebo na poušti. Všichni mají ty samé smysly, vůli, touhy, uvažování, jednání a reakce. Všichni mají stejného Boha. Nezáleží na tom, jaké má člověk postavení, zda vládne, nebo naopak slouží, ale přání po tom nejlepším je u všech vždy shodné. Každý by odmítal nepravé náboženství, pokud by poznal to pravé. Stejně by to bylo i u tyranie, jestliže by člověk zakusil opravdové svobody. Toho jediného, co tedy chybí, aby každý poznal, po čem touží a čeho je vlastně vůbec schopen.

3.4 Výchova člověka jako bytosti celku

Komenský v *Pampaedii*, *Vševýchově*, pojednává o universálním vzdělávání lidstva. Zásadou Komenského je: všichni, všemu, všestranně. Nejde o vzdělání pouze jednoho člověka, ale všech lidí. Ať jsou mladí nebo staří, bohatí nebo chudí, muži či ženy. Všichni, kteří jsme se narodili jako lidé, učme se žít lidsky. Každý máme stejné právo na vzdělání, i přesto, je-li někdo hluchý či slepý. Stále je to člověk. „*Všichni mají podobný úděl zrození a umírání..., mají své ztráty a osudy plebejci, sedláci, žebráci, barbaři, mají je i králové, knížata a filozofové, všem společně míví věk...*“⁵³ Ale ne pouze v jednom oboru, o některých věcech, ale vzdělaný ve všem, „*aby dovedl: poznat pravdu a nenechat se zavádět klamem; milovat dobro a nedat se svádět zlem; konat, co máme konat, a nepřipouštět, čemu se máme vyhýbat; moudře mluvit o všem se všemi, když je třeba, v ničem nebýt němý; a konečně s věcmi, s lidmi a s Bohem jednat ve všem rozumně, ne unáhleně, a tak nikde se neuchylovat od cíle svého štěstí.*“⁵⁴ Vzdělání je důležité, protože na tom nezáleží pouze Bohu, ale i lidem a věcem. Bůh chce, aby člověk byl jeho věrným obrazem, lidé nechtějí přijít o svoji blaženost (společenství s Bohem), a věci aby nepropadly marnosti při špatném užívání. Toho dosáhneme jedině tehdy, naučíme-li se: zaprvé znát vše, co potřebujeme znát, zadruhé potřebovat v životě co nejméně a jednat vždy s láskou, zatřetí hledat nejvyšší dobro a žít s ním. „*Být rozumný pro věčnost a nebýt nerozumný pro svět.*“⁵⁵ Všichni by se stali moudrými, svět by žil v řádu, míru a světle.

Lidé, z Božího příkazu, mají poučovat nevědomé, ukázat jim správnou cestu. Každý by měl být filozofem, protože je rozumným tvorem, je schopen pozorovat podstaty věcí a ukazovat je jiným lidem. Všichni mají být králi, protože jim bylo dáno řízení nižších tvorů, svých bližních a sebe samých. Typické je pro člověka také kněžství, protože má sloužit Bohu. Všichni potřebují moudrost, ať už má člověk jakékoli postavení, nikdo nesmí být

⁵³ Komenský, J. A. *Pampaedia, Všeobecné zušlechťování myslí*, kap. II, § 12. In: Týž, *Obecná porada o nápravě věcí lidských*, sv. III. Praha: Svoboda 1992, s. 19.

⁵⁴ Tamtéž, kap. I, § 7. s. 15.

⁵⁵ Tamtéž, § 9.

v tomto ohledu zanedbán. Lidé musí milovat život, aby jednoho dne po něm mohl přijít zase život, nikoli smrt. Je potřeba vést bezpečný život s počestnou myslí. *„Kdo chce vychovávat, musí především vědět, koho má vychovávat a k čemu ho chce vychovávat. Má tedy před sebou určitý základní ideální obraz člověka, představu o tom, jaká osobnost to má být, ale i jaké je její postavení a úkol ve světě.“*⁵⁶

Abychom se vyvarovali zneužívání věcí, měli bychom se naučit je správně používat. Věcem se daří dobře pouze tehdy, je-li o ně dobře pečováno a poskytují-li užitek, jaký mají. V *Pansofii* se dozvídáme, že to, co je na zemi, nebi, ve vodě, ve vzduchu, je určeno člověku. Komenský říká: *„Vyzdvihni člověka z barbarství, to jest z otupujících podmínek, a přenes jej tam, kde je dána možnost rozmanité věci smysly vnímat, rozmanité věci úvahami promýšlet a rozmanité věci místem či časem vzdálené z daných zpráv poznávat.“*⁵⁷

Touha po vědění už je tu velmi dlouho. Souhrn veškerého vědění se například u Řeků nazýval encyklopedie, u Římanů to byl okruh nauk. Dále pak sofisté byli schopni promlouvat s kýmkoli o jakémkoli tématu, ale jejich názory, myšlenky a vědomosti nebyly ve skutečnosti přínosné.

U dokonalého vzdělání člověka dochází k potížím, které vyplývají především z toho, že:

Zprv je člověk nejsložitějším tvorem, který potřebuje obrovské množství péče. *„Vezměme jako příklad hodiny. Jsou-li vztyčeny na zdi jako sluneční, trvají stále, jakmile byly jednou správně nastaveny. Vodní nebo přesýpací hodiny jsou už složitější věc a jejich podstatou je pohyb, proto se kazí snáze a hůře se opravují. A ještě více samohybné hodiny. Skládají-li se jen ze dvou nebo tří koleček (aby ukazovaly pouze hodiny ručičkou), vyžadují méně práce a péče. Přidají-li se však ještě jiná kolečka (aby také bily), je třeba dvakrát tolik práce. A třikrát tolik, mají-li být také čtvrtě. A zase daleko více, mají-li ukazovat také pohyby nebes nebo hrát nějaké písničky. Zkrátka, čím*

⁵⁶ Kyrálová, M. *Obraz člověka u Komenského*, cit. d.

⁵⁷ Komenský, J. A. *Pampaedia*, kap. II, § 27, cit. d., s. 23.

víc je někde obsaženo součástí, z nichž každá vyžaduje péče, tím snáze se chybí při řízení celku. A takovým tvorem je člověk, který má v sobě podstatu prvků, podstatu nerostnou, rostlinnou, živočišnou i andělskou. A tyto jednotlivé složky se zase skládají z mnoha částí a jednotlivé části zase ze svých částíček, z nichž každá je jako stvořená k tomu přijímat odkudkoli náказu a tu zase šířit do částí sousedních.“⁵⁸

Zadruhé povaha lidské přirozenosti nemá ráda ovládnání. Zatřetí špatné vlivy, názory a prostředí působí na mládež. Abychom se tomuto všemu vyhnuli a ponechali zde řád, který zavedl Bůh, řídme se Pansofií, ve které najdeme návod, jak věci nezneužívat, nýbrž jak jich využívat.

3.4.1 Jak by měly vypadat školy?

„Úkolem škol je nejen poskytovat jednostrannou rozumovou výchovu (určité vědomosti a znalosti), ale také výchovu mravní a především náboženskou (výchovu ke zbožnosti).“⁵⁹ Školy by měly být dobré, uspořádané, zbožné, aby sloužily celému lidskému pokolení podle Božího úmyslu a aby byl Boží obraz v člověku obnoven. S tím souvisí i knihy, nástroje lidské vzdělanosti, kterých je nyní na světě velmi mnoho, ale bohužel jsou v nich různé zmatky a omyly, ať už filozofické, politické, či náboženské. Proto musejí být napraveny a zároveň s tím upraven i jejich počet, v některých zemích jich mají hodně, někde nemají žádné. Každý národ by jich tedy měl mít dostatek, nikoli nadbytek či nedostatek. Podobně je tomu také u vychovatelů. Vždy by měli být přítomni, učení a učenliví, sami by měli rozumět tomu, co dělá člověka člověkem, aby to mohli předávat dál. „Každý věk je určen k učení, a tytéž meze jsou dány člověku pro život i pro učení. Ani sama smrt nebo sám svět neukončuje lidský život. Každý, kdo se narodil člověkem, musí jít až za to všechno přímo do věčnosti, jakoby na vysokou školu nebeskou. Tedy všechno, co předchází, je cesta, příprava, dílna, je to nižší škola.“⁶⁰

⁵⁸ Tamtéž, kap. IV, § 23, s. 39.

⁵⁹ Kyrlová, M. *Obraz člověka u Komenského*, cit. d.

⁶⁰ Komenský, J. A. *Pampaedia*, kap. V, § 1, cit. d., s. 43.

Těmi nejdůležitějšími složkami školy, která je zdrojem našeho vzdělání, jsou učitelé, žáci a dobré knihy, které jsou prostředkem předávání vědomostí z učitele na žáka. Pomocnými složkami jsou budovy a platy. Toto všechno tvoří celek, stačilo by přijít o jednu jeho složku a přestalo by vše fungovat.

3.5 Co je člověk?

Člověku Komenský věnoval explicitní pozornost také ve *Světě materiálním*, to je ve čtvrtém stupni *Pansofie*, kapitole VII. nazvané *O člověku, uživateli tohoto světa*.

3.5.1 Idea člověka jako obrazu Božího

Podle Komenského je člověk dokonalým obrazem Božím, s rysy Jeho nekonečnosti. Je nejvyšším vrcholem viditelných tvorů. Svým svobodným jednáním má moc panovat nad ostatními tvory a být ve věčném společenství s Bohem. Jeho součástí jsou tři složky: první je živočišná, ústrojné tělo a smyslová duše; druhá rozumová, tou je duše s Božími vlastnostmi, kde nejdůležitější a nejmocnější částí je svobodná vůle, která činí, cokoli chce; třetí nesmrtelná.

Člověk je nejsložitějším ze všech tvorů, protože obsahuje přirozenost všech stvořených věcí, ale i Stvořitele. „*Má totiž v sobě látku, ducha, oheň z tělesného světa, ze živlů části těla, dílem pevné a zemité, dílem tekuté, vodnaté, dílem velmi jemné, vzdušné. Z par má to, že celé jeho tělo je stálou dílnou par. Ze sraženin to, že jsou všechny části jeho těla stejnorodé a že nejsou ničím jiným než sraženou parou. Z rostlin to, že se podobně živí, roste, sílí a chátrá, z přirozenosti živočichů má schopnost pohybu z místa, pět smyslů, různé city atd. Z andělského světa má myslícího a nesmrtelného ducha atd.*“⁶¹

Člověk je harmonicky uspořádaný, protože veškeré jeho části jsou dané, pevné a krásné. Převyšuje veškeré nerozumné tvory svým rozumem, řečí a svobodným konáním. Zvířecí poznání spočívá ve smyslech, kdežto člověk užívá rozumu, který proniká až za objekty a je schopen vyvozovat jednu věc z té druhé, z viditelného neviditelné... Vůle zvířat je založena na smyslech, které jsou vedeny přirozenými pudy. Naopak lidská vůle nemůže být spoutána rozumem nebo smysly. Je svobodná, vybírá si naprosto nezávisle

⁶¹ Komenský, J. A. *Pansofia, Svět materiální*, kap. VII, § 5. In: Týž, *Obecná porada o nápravě věcí lidských*, sv. I, cit. d., s. 467.

na základě své lidské přirozenosti, a proto je pánem nejenom sama sebe, ale i všeho ostatního. „*Nejhlubší kořeny svobodné vůle u člověka ukazují city, projevující se hned v raném dětství. Pláč, hněv a msta nemohou totiž pocházet odjinud než z toho, že k panování určený tvor nechce a nemůže snášet nic sobě protivného.*“⁶² Bůh přidal světlo rozumu člověku, aby mohl vůli užívat svobodně, a svědomí jako svědectví, že svobody spravedlivě užívá.

*„Pravda tohoto učení prosvítá jako jiskérky z nauky filozofů, ba dokonce z povahy všech lidí, kteří usoudili, že nejlepší je svoboda, a to nejen pokud jde o panství druhého člověka, ale i o věci a o sama sebe. Proto Diogenes řekl: Skutečná svoboda znamená nesloužit chybám. Svobodný není ten, kdo mnoho potřebuje, jako lakomec, ctižádostivec, rozkošník. Hle! Naprostá svoboda znamená nebýt ničím spoután!“*⁶³

Cíl člověka je ve vládnutí, kdy chápání je jeho nezbytnou podmínkou. Nejvyšším stupněm, který staví člověka mnohem výše než nižší tvory, je vůle, nikoli rozum.

Komenský při svém popisu „dílů lidského těla“ zmiňuje i Descarta, jenž říká, že tělo je orgánem, příbytkem ducha. Duch je poté orgánem a příbytkem duše. Žije v těle, je jakýmsi jejím „řidičem“. Duše žije v duchu a panuje mu. Tělo se nemůže pohybovat bez ducha, duch nemůže o ničem přemýšlet bez mysli.

3.5.2 Tělo

Člověk má tělo vybaveno mnoha orgány. Je vzpřímené, nahé, bezbranné, aby se mohlo kdykoli a jakkoli obléknout podle okolností – je svobodné. Vzpřímenost těla slouží k tomu, aby si člověk mohl zapamatovat svou vlast. Nahost a bezbrannost je ukázkou toho, že si člověk může vše uchystat podle sebe. Živočichové mají na sobě stále svůj šat, srst, krunýř, peří, ale člověk se může rozhodnout sám, zda chce být oblečený, i jak chce být oblečený.

⁶² Tamtéž, § 7, s. 469.

⁶³ Tamtéž.

K tomu slouží ruka, která byla dána jedině člověku. Je tou nejpilnější tvořitelkou a vykonavatelkou všeho.⁶⁴

3.5.3 Mozek

Lidský mozek je složen ze dvou částí. Ta větší se nachází pod temenem. *„Je určena ke zpracování životních duchů tak, aby se z nich stali živočišní. Odtud brzy odplývají míchou a nervy do celého těla, pročištěnější duchové se dostávají také nahoru do přední části mozku, pro potřebu usuzování. Je třeba velebit Boží prozřetelnost, že to takto rozvrhla. Neboť uvažování vyžaduje poklid duchů. Ale klidu by se nemohlo dosáhnout tam, kde se odbývá zpracování a vytváření duchů, protože zpracování se děje pohybem. S tím vědomím Bůh také odsunul žaludek a játra, ba dokonce i srdce na místo tak vzdálené od dílny myšlení, aby stálým vřením a kлокotem nerušily poklid myšlenek.“*⁶⁵ Menší část mozku najdeme v přední části hlavy.

3.5.4 Mysl člověka

Mysl člověka je takzvanou dílnou vševědoucnosti. Má bytnost anděla, tvořící se z chápání, vůle a stálého úsilí. Není možné, aby se nějakým způsobem mohla zničit. Je to dar Boží, sloužící k poznání všeho. *„Skládá se z nadání, úsudku, paměti neboli z vnímání, rozsuzování, vštěpování.“*⁶⁶ Nadání využíváme k pozorování a uvědomování si rozdílů mezi věcmi. Skrze úsudek chápeme, jsme schopni něco změřit, sečíst, zvážit. Paměť nám hlídá a ukládá veškeré poznatky, vše pochopené, abychom to mohli jednoho dne využít. *„Toto všechno předchází a vede vnímání (obraznost), řídí rozum a následuje chápání.“*⁶⁷ Přítomnými věcmi se zabývá vnímání, těmi budoucími rozum a minulými chápání.

⁶⁴ Komenský, J. A. *Pansofia, Svět materiální*, kap. VII, § I, cit. d., s. 471.

⁶⁵ Tamtéž.

⁶⁶ Tamtéž, str. 479.

⁶⁷ Tamtéž, str. 479.

3.5.5 Rozum

Rozum člověka je založen na Božím obraze, díky kterému nám jsou poukázány věčné ideje, „skrze které věci jsou“. Člověk se na věci nejenom dívá, ale také je používá. S jedněmi si hraje, s dalšími pracuje, s jinými kreslí. Proto člověk potřebuje rozum, aby byl výše než zvířata, která se orientují jen podle smyslů. Věci používat neumějí.

Jaký je další rozdíl mezi zvířaty a lidmi? Člověku bylo darováno usuzování, světlo poznání, které se odráží a třišťí. Zvířata umí chápat minimálně, to znamená, že světlo jimi přímo prochází. „*Zvířata totiž vnímají, ale nevědí, že vnímají; cosi vědí, mohou a chtějí, ale nechápou, že vědí, chtějí a mohou, tak jako to chápe člověk onou odraženou silou rozumové duše v sobě.*“⁶⁸

3.5.6 Svědomí

Svědomí Komenský ve čtvrtém stupni *Pansofie* charakterizuje takto: „*Svědomí je uvědomělé pamatování na věci, jež nám rozum káže dělat nebo se jim vyhnout a které vůle podle tohoto pravidla činí nebo nečiní: a co Bůh oznámil těm, kteří to činili nebo nečinili.*“⁶⁹ Varuje nás, dosvědčuje a soudí všech minulých i budoucích činů.

3.5.7 Cit

Cit je jakýsi stav ducha, vytvořený na základě vnímání věcí. Pochází od obraznosti, vnitřního nebo vnějšího smyslu. Vnímáme-li něco příjemného, milého a krásného, pocítíme k dotyčné věci lásku – potěšení, touhu a úsilí po jejím vlastnictví, naději, radost, rozkoš.

Naopak vnímáme-li něco odporného, šeredného, objevuje se nenávist, pocity nelibosti, odvrácení, touhy po úniku, strach, znepokojení, smutek, hrůza, bolest, beznaděj. Existuje tu ale možnost zotavení, kdy musíme nalézt správný prostředek ke spáse. „*City jsou vlastní každému jsoucnu, nejdokonaleji ovšem tomu, které je nejdokonalejší.*“⁷⁰

⁶⁸ Tamtéž, s. 484.

⁶⁹ Tamtéž, s. 486.

⁷⁰ Tamtéž, s. 487.

3.5.8 Řeč

Řeč jako všeobecný pojem projevuje skrze vnější znaky vnitřní myšlenky člověka. K tomu je zapotřebí: zaprvé mít vnitřní myšlenky, zadruhé někoho, komu se mají sdělit a zatřetí něco, co to dokáže umožnit.⁷¹

3.5.9 Mikrokosmos a mikrotheos

„Nejvyšší dokonalost člověka je nadevše viditelná, protože představuje svým tělem celý svět, duší samotného stvořitele světa, Boha. Proto se mu nikoli nevhodně říká mikrokosmos a mikrotheos (malý svět a malý Bůh).“

Charakteristika mikrokosmu podle Komenského zní: Zaprvé vše, co je na světě, je tu ke službě člověku. Nebe, hvězdy, ostatní tvorové tu jsou pro člověka. Ovce dávají vlnu, kráva mléko, včely med. Zadruhé vše co obsahuje náš svět, je potravou pro tělo i duši. Zatřetí byly každému člověku dány orgány, aby mohl vidět, napodobovat a přetvořit vše, co se ve světě nachází. Mikrotheos je *„nejvlastnější podstatou člověka, bytnost a přirozenost, živý a trvalý obraz věčného, nekonečného světla myslí.“*⁷²

Zaprvé mysl umí přijmout obrazy veškerých věcí a vytvořit jich ještě mnohem více. Vůle rozpíná svoji touhu tak, aby se dostala k tomu, co miluje. Zadruhé je člověk schopen své myšlenky rozprostírat donekonečna, je schopen přemýšlet nad tím, co bylo před světem, co bude po něm a co je mimo svět. Vkládá tam své naděje a přání. Zatřetí je Božím obrazem myslí... *„A) bud' skutečně chápe všechno, nebo to může a touží pochopit; B) bud' všechno, cokoli chápe, může, nebo to může a touží zmoci; C) bud' si chce všechno přát, nebo to může chtít. Je tedy vpravdě nekonečný: bud' žije nesmrtelný život, nebo si ho přeje, což žádný nižší tvor nedělá nebo nemůže dělat.“*⁷³ Obraz Boží v člověku je jakýmsi obrazem odrážejícím se v zrcadle, představuje bytnost, život, pohyb a trvání. Je jako velké zrcadlo, které odráží barvy a obrysy, posunky...

⁷¹ Tamtéž, s. 490.

⁷² Tamtéž, s. 491.

⁷³ Tamtéž, s. 492.

Důležité je, aby člověk žil v té nejsladší harmonii mezi: tělem a duchy, duchy s duší a duší s Bohem. Pokud člověk takto žít přestane, bude mu jen zle.⁷⁴

⁷⁴ Tamtéž.

ZÁVĚR

Pro Komenského je typický zájem o člověka a věci lidské. Člověk je východiskem jeho vševýchovných a všenápravných snah, je kosmického významu. Jeho posláním je znovunastolení harmonie s Bohem, přírodou a ostatními lidmi. Touto cestou má dovést veškerenstvo zpět k původní božské jednotě.

Člověk je u Komenského bytostí činorodou, jež svou dovedností (ARS) a rozumností (PRUDENTIA) vytváří nové světy na cestě k dokonalejšímu bytí. Komenského zájem o humanizaci světa a člověka je velmi inspirativní i dnes.

V této práci jsem mohla nastínit pouze základní charakteristiku Komenského člověka. Doufám, že v příští práci se mi podaří toto téma rozebrat mnohem důkladněji.

Přehled literatury

Primární literatura:

KOMENSKÝ, Jan Amos. Cesta světla. Praha, 1961.

KOMENSKÝ, Jan Amos. Hlubina bezpečnosti. In: Dílo Jana Amose Komenského, sv. 3. Praha: Academia, 1978, 83 s. ISBN 509-21-857.

KOMENSKÝ, Jan Amos. Listové do nebe. In: Dílo Jana Amose Komenského, sv. 3. Praha: Academia, 1978, 18 s. ISBN 509-21-857.

KOMENSKÝ, Jan Amos. Obecná porada o nápravě věcí lidských, díl I., Praha: Svoboda, 1992, 563 s. ISBN 80-205-0226-2.

KOMENSKÝ, Jan Amos. Obecná porada o nápravě věcí lidských, díl II., Praha: Svoboda, 1992, 500 s. ISBN 80-205-0227-0.

KOMENSKÝ, Jan Amos. Obecná porada o nápravě věcí lidských, díl III., Praha: Svoboda, 1992, 594 s. ISBN 80-205-0228-9.

KOMENSKÝ, Jan Amos. Velká didaktika. In: Vybrané spisy J. A. K., sv. I., Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1958, 23 s.

Sekundární literatura:

KYRALOVÁ, Marie. Obraz člověka u Komenského. In: Sborník příspěvků přednesených na konferenci Pojetí světa v díle Komenského, konané v Pardubicích ve dnech 11. a 12. 11. 2008, v tisku.

PALOUŠ, Radim. Komenského Boží svět, Praha, 1992, 142 s. ISBN 80-04-25615-5.

PASCAL, Blaise. Myšlenky, Odeon, 1973.

PATOČKA, Jan. Jan Amos Komenský. In: Komeniologické studie I, Praha: OIKOYMENH, 1997, 18 s. ISBN 80-86005-52-6.

PATOČKA, Jan. Jan Amos Komenský a dnešní člověk. In: Komeniologické studie II, Praha: OIKOYMENH, 1998, 7 s. ISBN 80-86005-03-4.

PATOČKA, Jan. K sociálním názorům mladého Komenského. In: Komeniologické studie III, Praha: FILOSOFIA – OIKOYMENH, 2003, s. 15. ISBN 80-7298-079-3, ISBN 80-7007-179-6.

TRETERA, Ivo. Blaise Pascal. In: Nástin dějin evropského myšlení, Praha: Ladislav Horáček – Paseka, 2002, s. 6. ISBN 80-7185-171-X.